

EN VINSTLOTT ELLER EN NITLOTT?

Ensamkommande flyktingbarn ur ett socialt investeringsperspektiv

Eva Nilsson Lundmark Ingvar Nilsson/Krut AB

2016 – 04 - 20

1. INLEDNING

1.1 Sammanhang

Under 2015 anlände ett mycket stort antal så kallade ensamkommande flyktingbarn och ungdomar till Sverige. En tämligen känslomässigt laddad debatt bryter ut på temat; klarar vi av detta, vad kommer det att kosta och blir det inte för dyrt?

Två saker är påtagliga i denna debatt. Den ena är frånvaron av fakta och närvaron av tyckanden i ena eller andra riktningen. Den andra är att de flesta debattörer tycks se dessa barn och unga främst och oftast som en belastning och inte som en potentiell tillgång.

Fryshuset har och kommer att engagera sig i denna fråga. Som en liten del i detta omfattande arbete har man bitt oss belysa frågan ur ett socioekonomiskt perspektiv. Mycket i det offentliga samtalet handlar om vad detta kostar Sverige. Få röster fokuserar

på vad detta kan tillföra vårt land kulturellt, socialt och ekonomiskt. Tanken med denna skrift är att bryta de gängse perspektiven och se vad som händer om man betraktar detta som ett halvfullt glas i stället för halvtomt. Denna rapport är det första lilla steget i en betydligt mer omfattande process.

Denna rapport är skriven främst ur ett strikt ekonomiskt perspektiv. Det betyder inte att vi bortser från de rent mänskliga aspekterna av hur vi bemöter de ensamkommande barnen och ungdomarna. Det mänskliga bemötandet är kanske den viktigaste frågan. Men just här lägger vi fokus på att applicera ett lite nytt perspektiv på de ekonomiska konsekvenserna av detta.

1.2 Syfte och avgränsningar

Syftet med denna mycket begränsade studie är att från några olika håll se om man kan byta perspektiv och ur ett ekonomiskt perspektiv se dessa ensamkommande unga som något annat än en belastning för det svenska samhället.

Vår avsikt är inte att bevisa hur det förhåller sig i denna fråga. Ambitionen – i detta första steg – är att tillföra nya perspektiv och nya infallsvinklar på frågan om vilka olika ekonomiska konsekvenser som kan uppstå kring de ensamkommande flyktingbarnen.

Det handlar helt enkelt om att fundera på följande fråga; Om tiotusentals unga människor med en oerhörd drivkraft och entreprenöriell kompetens, under stora strapatser tar sig till vårt land, kan det vara och kan det ses som något annat än en belastning, t.ex. en tillgång och en resurs? Och dessutom; Vad skulle krävas för att denna tillgång och denna potential frigjordes?

Det handlar alltså om ett perspektivskifte och byte av ”mindset” och som en följd av detta att vi börjar ställa oss själva ett antal svåra och obehagliga frågor om vårt sätt att ta emot människor och tämligen snabbt göra kapabla och driftiga människor, passiva, beroende och hjälplösa. Därigenom vill vi bereda mark för ett andra steg – en huvudstudie – där vi går på djupet med dessa frågor.

2. SITUATIONEN

2.1 Hur många är dom

Låt oss börja med att skapa oss en bild över situationen med hjälp av lite basala fakta. Vi tar året 2015 som utgångspunkt. Det året där vi hade en ovanligt stort mängd asylsökande flyktingar. Dom var då cirka 162 000. Av dessa var strax under hälften eller 70 000 barn. Av dessa barn var i sin tur cirka hälften eller 35 000 ensamkommande flyktingbarn eller unga.

Av dessa var cirka 32 000 mellan 13 och 17 år. Vi pratar med andra ord i huvudsak om unga i högstadie- eller gymnasieåldern. Lika många eller 32 000 var pojkar. Av dessa

35 000 barn och unga är den dominerande gruppen eller 23 000 från Afghanistan. Näst största gruppen 4 000 kommer från Syrien. Tredje största gruppen är unga från Somalia, totalt sett cirka 2 000.

Då kan man ställa sig frågan; Är detta mycket eller lite? Det beror naturligtvis på vad man jämför med. 35 000 personer räcker för att fylla drygt 100 charterplan. Men 35 000 ensamkommande utgör också 3,5 promille av landets befolkning, eller cirka 1,75 % av landets unga upp till 18 års ålder. 32 000 tonårspojkar är också cirka 10 % av pojkarna i de sex aktuella årskullarna 13-17 år.

2.2 Vem är dom?

Från mitten av 1800-talet och framåt emigrerade i runda tal en miljon svenskar till USA. Drivkrafterna var många, allt från religiöst förtryck till fattigdom. Ungefär som dagens flyktingar med andra ord. Dom har skildrats av Vilhelm Moberg i Utvandrarsviten. Där skildras initiativrika människor, resursstarka människor, entreprenörer och visionärer som ville få ett bättre liv, för sig själva och än mer kanske för sina barn.

Hur skiljer dom sig från dagens ensamkommande flyktingbarn? Vi talar om tonåringar som under oerhörda strapatser tagit sig hit, i väldigt många fall ända från Afghanistan. Vandrat över bergskedjor, gått genom öknar, tagit sig över oroliga hav. Gömt sig i containers. Ibland utsatts för hot, utpressning, våld eller till och med övergrepp från vuxna, från människosmugglare. Man har ofta sovit utomhus, man har tvingats att arbeta för människosmugglarna.

”Kan du tänka dig att jag har rest under en lastbil i 36 timmar? Kan du föreställa dig att jag, utan vatten och mat, försökte hänga fast vid ett litet rör, kan du föreställa dig varje liten sten som flög mot mitt ansikte och hur ont det kan göra även om det bara träffar en gång; Hur ont det gör att resa alla dessa timmar... Kan du föreställa dig att man bara vill släppa taget och ge upp?” (en afghansk pojke i en rapport från UNHCR)

Gruppen har ett varierande utseende beroende på vilket ursprungsland man kommer ifrån. Några kommer från länder där de tidigt betraktats som vuxna, vilket naturligtvis leder till kulturkrockar då man kommer till ett land som behandlar dem som barn. Andra kommer från länder som ser dem som barn.

Många gånger har resan hit finansierats av föräldrar, familjer och släktingar som ibland betalat tusentals, kanske tiotusentals kronor för att resan skulle vara möjlig. Vi talar på sätt och vis om oerhört resursstarka människor. Människor med stor problemlösningsförmåga, människor med en entreprenöriell läggning. Människor förmögna att med små resurser ta sig fram i knepiga situationer. I grund och botten den direkta motpolen till den svenska tonårssituationen om söndercurlade ungdomar.

2.3 Vad gör vi med dom?

Så, hur möter vi då dessa ungdomar då de anländer hit? Ja, ska man spetsa till det ordentligt skulle man kunna säga att vi möter dom med en omvårdande och omhändertagande kultur. Ja rentav skolar vi in dom i en passiviserande och hjälplöshetsskapande kultur.

Vi försöker få in dessa ungdomar i någon känd form eller struktur och den box där vi brukar placera ungdomar som vi inte kan ta hand om på något annat vis, HVB-boxen. Hem för vård och boende – en institutionsplacering. Ofta med en utomordentligt stor prislapp. Upp emot ett par tusen kronor per dygn.

Är det relevant? En form skapad för barn från dysfunktionella familjer, från missbruksmiljöer, som är utagerande, psykiskt sjuka eller missbrukare och kriminella. Kanske var det relevant för tio år sedan då antalet ensamkommande flyktingbarn var några hundra stycken under ett år. I dag är det hundra gånger fler (100 gånger!!!). Vårt system motsvarar vare sig i volym eller då det gäller utformning behoven hos de ensamkommande barn och unga som anländer.

2.4 Vad leder det till

Man skulle kunna säga att våra mottagningssystem (kanske i all välvilja) tenderar att producera en sorts inlärd hjälplöshet och passivitet hos dessa ungdomar. Som ena veckan under oerhörda strapatser reser, försörjer sig, skaffar natthärbärge och mat och nästa vecka knappast ens betros med att använda köksknivar i HVB-hemmets kök. Vid ett seminarium vi genomförde med bl.a. vuxna personer som kommit till Sverige som flyktingbarn formulerade sig en man så här;

”Vi serverades ett smörgåsbord av utanförskapsmöjligheter. Vi praktiskt taget tränades in i en hjälplöshets- och offerroll.”

Kanske är det så för dessa ensamkommande ungdomar att det finns en mängd strukturella faktorer som tenderar att skapa och vidmakthålla utanförskapet – den inlärda rollen som offer är en av dessa. De många professionella hjälparna i våra offentliga system bidrar alltför ofta till att utveckla denna offerroll. Det som händer är att dessa unga ofta misslyckas i skolan, får oerhörda svårigheter att i vuxenlivet ta sig in på arbetsmarknaden och blir långvarigt beroende av samhällets olika försörjningssystem.

2.5 Är det vi eller dom som är problemet?

Detta leder fram till en möjligtvis besvärande fråga; Vad är problemet? De människor som tagit sig hit, eller vårt sätt att möta dom när dom är här? Vi kanske måste ställa oss frågan; Vad gör vi med dessa människor, berövar dom den förmåga som har varit själva förutsättningen för att ta sig hit? Är det just detta, vårt mottagande, som är problemet? Är

det så att den välvilja vi så gärna vill visa upp innehåller ett inslag av kränkning? Vid det seminarium vi ovan refererade till sa en annan person ungefär så här:

”Det finns ingen större kränkning är kravlöshet. Att inte ställa krav eller att ha förväntningar på mig är ett sätt att krympa och reducera mig. Ett sätt att klä på mig offerkoftan.”

Det finns en helt annan utgångspunkt; Det finns inga offer – det finns bara människor som väljer. Även att avstå från att välja är ett val i sig. Den välvilliga kränkningen uppstår kanske den stund jag inte förväntar mig motprestationer av den andre. Att inte förvänta mig något av det den andre kan – oavsett vad jag avser - uppfattas som en härskarteknik som leder till att den andre krymper.

3. ETT HALVFULLT ELLER HALVTOMT GLAS?

3.1 Ett perspektivskifte

Det finns alltså rikligt med bilder kring de ensamkommande flyktingbarnen. En del baserade på fakta andra på fördomar och fantasier. Då det gäller de ekonomiska konsekvenserna av detta är bilden något mera entydig. De beskrivs i regel som svåra, kostsamma och negativa. Ibland utan föregående analys.

Det vi här vill göra är att ge möjligheten till ett perspektivskifte. Inte påstå att detta inte kostar eller att det är oproblematiskt. Under vintern 2015/16 uppges ett flertal gånger (t.ex. SVT den 21 oktober 2015) att notan för de ensamkommande kan komma att uppgå till cirka 20 miljarder. Är detta mycket eller lite pengar? Och är det väl använda pengar?

Återigen beror svaret på vad vi jämför med. Det utgör en halv procent av BNP (4 155 miljarder) eller 12 % av det kommande årets **tillväxt** av BNP (cirka 160 miljarder). Enbart under andra kvartalet 2015 gjorde de tre storbankerna i Sverige en sammanlagd vinst på 22 miljarder kronor. Storbanken Nordea hade 2014 en total årsvinst på mer än 40 miljarder. Dubbelt så mycket som kostnaderna för de ensamkommande flyktingbarnen. Om pengarna är väl använda återkommer vi till längre fram rapporten.

Vi vill här ge möjlighet till tre olika typer av perspektivskiften på dessa barn och unga som till övervägande delen är unga män i tonåren, främst dess övre del. Vad skulle hända om vi:

- Slutade se dom som ett försörjningsproblem och i stället betraktade dom som ett **potentiellt framtida BNP-bidrag?**
- Slutade se dom som hjälplösa stackare i behov av vård och omsorg och i stället såg det som att vi fått **ett tillskott i humankapital** där grundkostnaden för detta tagits av andra länder, flyktingarnas ursprungsland?

- Slutade se dom som ett kostnadsproblem och i stället såg dom som **ett socialt investeringsproblem** där vår uppgift är att så effektivt som möjligt få dessa unga att först lyckas i skolan och sedan komma in på arbetsmarknaden?

3.2 Från kostnad till social investering

För att göra detta krävs ett perspektivskifte. Vi måste helt enkelt byta ”mindset”, det sätt på vilket vi uppfattar världen kring denna fråga. Om vi lägger allt vårt fokus på vilka kortsiktiga kostnader som uppstår eller riskerar att uppstå till följd av denna situation då får vi en helt ny typ av svar.

Om vi anlägger ett långsiktigt socialt investeringsperspektiv på frågan, får vi helt andra funderingar och därmed svar. Är det så att de nyanlända kan vara en del av lösningen på den nuvarande och förväntade framtida arbetskraftsbristen inom olika samhällssektorer?

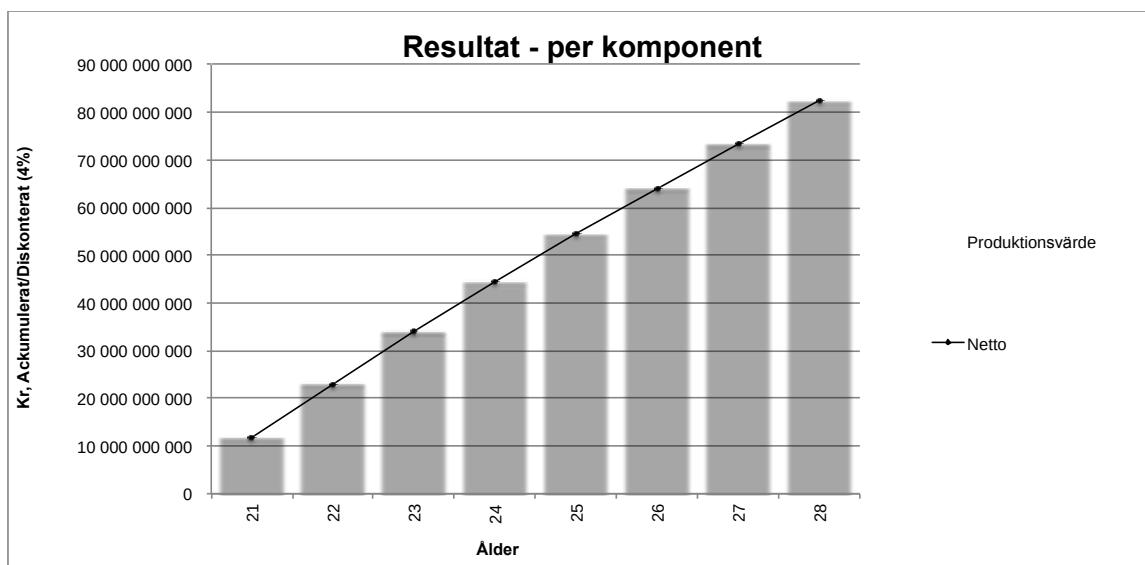
I vårt land investerar vi oerhört med resurser på barn och unga för att de som vuxna ska få ett bra liv och hitta sin plats på arbetsmarknaden och att vårt land ska utvecklas och bli framgångsrikt. Vi investerar i storleksordningen 3 – 3.5 Mkr på varje uppväxande pojke och flicka. När de nått slutet av gymnasietiden och står där på lastbilsflaken och sjunger om att dom tagit studenten, då står det också en humankapitalinvestering på i storleksordningen 100 Mkr på varje flak.

Vad skulle hända om vi betraktade de ensamkommande ungdomarna med samma sociala investeringsperspektiv. Om vi skulle betrakta glaset som halvfullt och inte halvtomt. Låt oss nu gå vidare med våra tre kalkyler.

4. ETT POTENTIELLT BNP-BIDRAG

Låt oss börja med att se vad som händer om vi ser dessa 35 000 unga som ett potentiellt bidrag till folkhushållet eller mer tekniskt till vår bruttonationalprodukt. Vi har nedan gjort en beräkning baserat på ett antal antaganden. Vi antar att dessa unga kommer in på arbetsmarknaden med en långsiktig lön på 25 000 kronor. De har en förvärvsfrekvens som motsvarar genomsnittet i riket, d.v.s. 80 %. Och vi följer effekterna i form av tillkommande produktionsvärden för det svenska samhället under 8 år eller två politiska mandatperioder. Vi diskonterar framtida effekter till nuvärde med 4 %.

Vi ser då att det årliga framtida BNP-bidraget uppgår till mellan 11 och 12 miljarder kronor. På en mandatperiod uppgår det till cirka 45 miljarder och för hela åttaårsperioden till 82 miljarder.

Om vi vill kan vi i stället vända blicken mot våra finansiella system, Vi ser då att under åttaårsperioden uppgår de kommunalskatteintäkterna till knappt 12 miljarder, landstingskatten till knappt 6 miljarder och bidraget till socialförsäkringssystemet (d.v.s. framtida pensioner) till cirka 23 miljarder. Detta kan jämföras med de 20 miljarder som kostnaderna för dessa unga beräknas till för 2015.

För att åter en gång vara extra tydliga; Vi säger inte att detta kommer att hända. Men vi säger att OM vi lyckas ta tillvara den kraft som finns i dessa unga som kommer, och OM vi hjälper dom genom skolsystemet så att dom lyckas som andra barn och ungdomar och OM dom uppnår samma förvärvsfrekvens på arbetsmarknaden som svenska infödda då blir detta de ekonomiska konsekvenserna.

Blir då inte samhällsutmaningen att ställa sig frågan; Hur ska vi lyckas med detta? Eller annorlunda uttryckt; Vad är det värt att investera i dessa ungdomar för att få chansen att i ett åttasårsperspektiv plocka hem en samhällsvinst på mer än 80 miljarder? Vilka är de kultur-, språk och utbildningsbarriärer som måste besegras för att ta sig dit?

5. ETT GRATIS HUMANKAPITAL

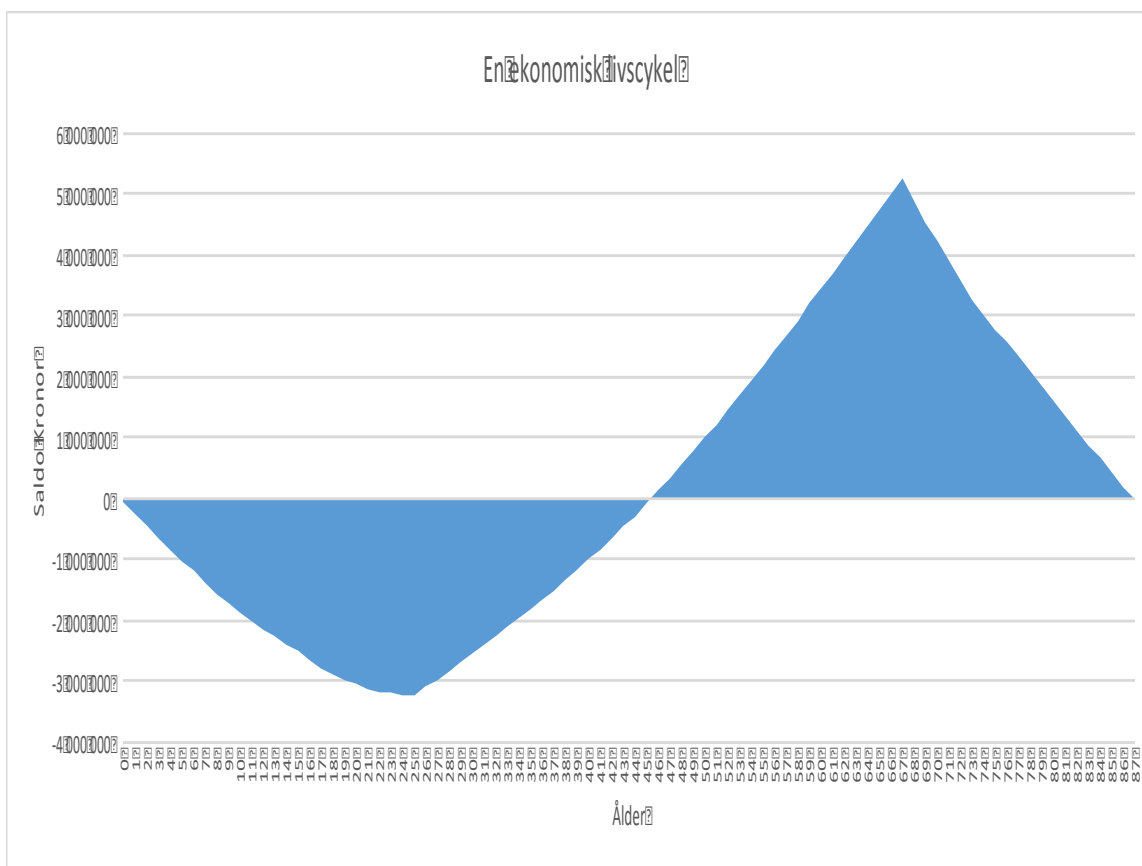
Då man diskuterar ensamkommande flyktingbarn som ett kostnadsproblem gör man det ofta utan någon meningsfull referenspunkt. Man pratar om det som att dessa barn skapar en massa kostnader och – oftast underförstått - att motsvarande kostnader inte finns för svenska barn. Är det så?

Skatte- och välfärdssystemet har bl.a. till uppgift att balansera inkomster och utgifter över vår livscykel. I diagrammet nedan visas detta i form av ett exempel för den genomsnittlige svensken. Vi ser hur vår ackumulerade skuld till samhället byggs upp från födseln fram till någon gång i mitten av tjugårsåldern då vi börjar yrkesarbete. Det är detta vi skulle kunna kalla samhällets normalkostnad för en produktionsklar ung

människa - en sorts framkörningsavgift för produktiv arbetskraft om man vill vara lite vanvördig.

Dessa kostnader består framförallt av följande:

- föräldraförsäkringen
- kostnad för förskola
- kostnad för skola (grundskola och gymnasieskola)
- familjens merkostnader (mat, kläder, bostad m.m.)
- en del andra vård och omsorgskostnader (mödrahälsovård, barnhälsovård, annan sjukvård, tandvård, kultur, fritid, m.m.)

Därefter betar vi av denna skuld och är skuldfria vid ungefär 50 års ålder då vi börjar bygga upp ett överskott. Detta överskott förbrukas därefter från 65 års ålder och framåt tills vi avlider strax före 80 års ålder. Detta är naturligtvis genomsnittssiffror.

På individnivå förhåller det sig helt annorlunda. Några av oss genererar totalt sett ett överskott och andra ett underskott. Detta är själva idén med en aktiv fördelningspolitik. Men summan av överskott och underskott för samtliga medborgare och över samtliga årskullar måste vara noll, annars går inte ekvationen ihop.

Men hur ser det då ut för de ensamkommande flyktingbarnen som i regel är i övre tonåren. Jo, för dessa barn har någon annan, något annat land betalat för större delen av den ursprungliga sociala investeringskostnaden. Medan vi i Sverige kan dra nytta av vinsterna. Det är detta man tidigare inom utvecklingsteorin kallade "brain-drain". Lite förenklat skulle man kunna säga att för varje tonåring av detta slag har vi erhållit ett humankapital, som om vi själva hade stått för kostnaden, skulle kostat oss ungefär 2.5 – 3 Mkr. Sedan är det upp till oss att fundera på hur vi ska vårda och ta hand om detta humankapital.

Om vi betänker att vi under 2015 tagit emot cirka 35 000 sådana ensamkommande ungdomar så har det svenska samhället mottagit ett humankapitaltillskott på cirka 87 miljarder kronor. En siffra som vi då kan jämföra med de uppgifter som finns om kostnaderna för denna grupp som angivits till 20 miljarder kronor.

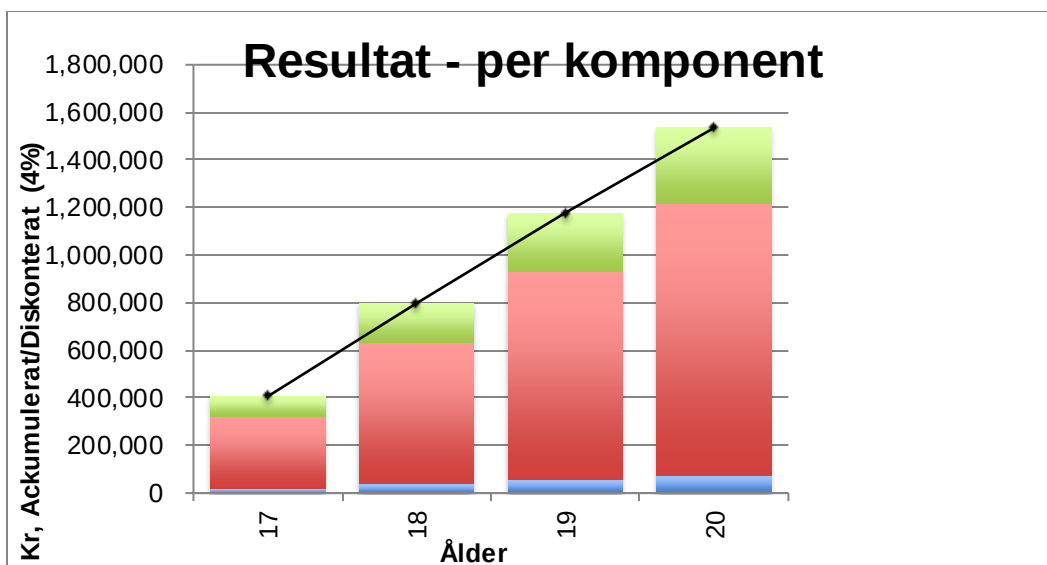
Vad skulle krävas i form av sociala investeringar t.ex. i form av intensifierad utbildning för att få full utväxling på detta humankapital?

6. ATT INVESTERA I INNANFÖRSKAP

6.1 Värdet av snabbare inträde på arbetsmarknaden

Många flyktingar har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden. Statistiken tycks visa att det kan ta uppemot 7 - 8 eller fler år för att komma in i det svenska samhället i allmänhet och på arbetsmarknaden i synnerhet. Siffrorna varierar med ålder, kön, utbildningsnivå m.m. Detta är på sätt och vis obegripligt och samtidigt helt oacceptabelt. Vi pratar många gånger om ytterst kapabla människor som under stora strapatser tagit sig till Sverige på egen hand. Vad händer, vad gör vi med dem?

Låt oss därför vända lite på steken och ställa oss frågan; Vad skulle det vara värt att förkorta denna tid? Vad är varje vunnet år värt och vad skulle det vara värt om vi förkortade tiden till hälften, 4 år i stället för 8? Svaret hittar vi i diagrammet nedan. Vi ser då att varje vunnet år är värt cirka 400 000 kronor. Och lyckades vi halvera introduktionstiden på arbetsmarknaden (från 8 till 4 år) skulle detta vara värt drygt 1.5 Mkr per person.

Detta betyder att om vi startade någon form av nydanande integrationsprojekt för att snabbare få in unga på arbetsmarknaden och man lyckades med detta på det vis vi ovan skisserat. Så skulle man kunna investera 1 miljon kronor i varje nyanländ person och det skulle ändå bli över 500 000 kronor som ren samhällsvinst i förhållande till hur det är idag. En intressant tanke eller hur?

Låt oss därför i det följande avsnittet illustrera detta genom att en göra en social investeringskalkyl för ett tänkt sådant projekt.

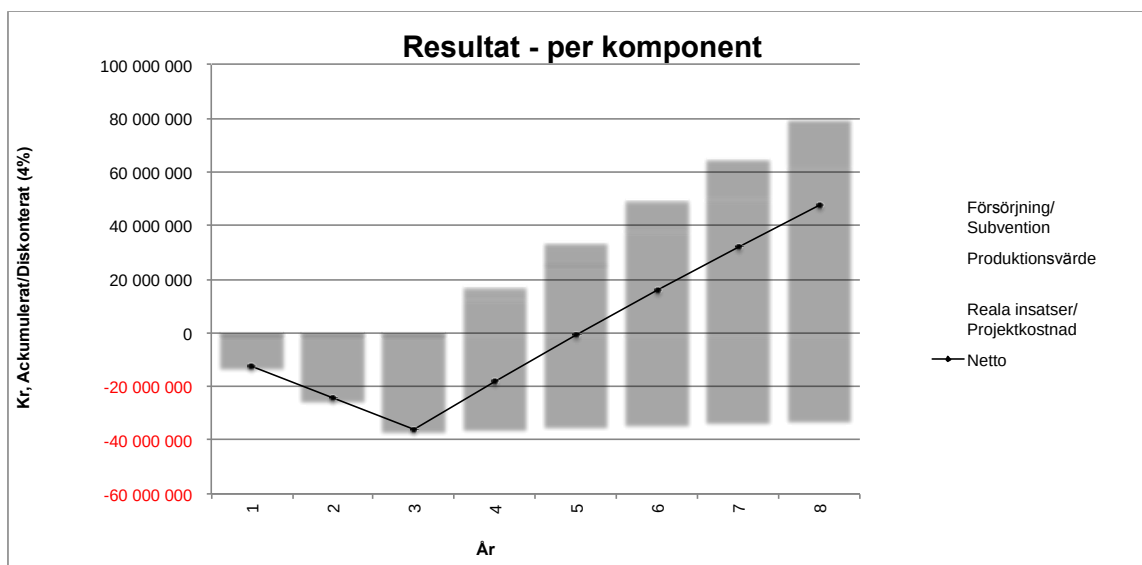
6.2 Värdet av ett socialt investeringsprojekt

6.2.1 Projektet

Vi tänker oss att – i den bästa av världar – får vi möjlighet att arbeta på ett helt nytt sätt med de ensamkommande barnen och ungdomarna. Vi har en grupp på 50 sådana ungdomar och vi förfogar – för var och en av dem - över 250 000 kronor per år under tre års tid för att både hjälpa dom att komma i kapp i skolan och med språket, men också förbereda dom för en introduktion på den svenska arbetsmarknaden. Är det mycket? Ja det beror återigen på vad vi jämför med. Det är ungefär tre gånger en skolpeng per år. Vi tänker oss vidare att detta finansieras med vardera 50 % av kommunen och 50 % av arbetsförmedlingen. Totalt sett innebär det att projektet förfogar över 12.5 Mkr per år eller 37.5 Mkr för hela perioden. Tanken är att detta ska bidra till att dom snabbare än de vanligtvis åtta år det tar för denna grupp att ta sig in på arbetsmarknaden. Är detta en potentiellt bra affär eller inte? Låt oss titta på svaret på några olika vis.

6.2.2 Vi lyckas till 100 %

Låt oss börja med att se vad som händer om vi lyckas med hela målgruppen. Samtliga 50 personer kommer efter de tre projektåren in på arbetsmarknaden i ett låglönearbete. I diagrammet nedan ser vi de ekonomiska effekterna av detta om alla i målgruppen efter de tre projektåren kommer in i arbete. Den totala samhällsvinsten uppgår efter 8 år till drygt 47 Mkr. Man passerar "break-even", d.v.s. investeringskostnaden är återbetald, efter cirka 5 år. Om vi gjorde samma kalkyl för ett svenskt barn som föddes och växte upp i Sverige (vilket vi gjorde i föregående avsnitt) skulle vi sannolikt se att dessa barn inte passerar "break-even" förrän betydligt senare i livet.

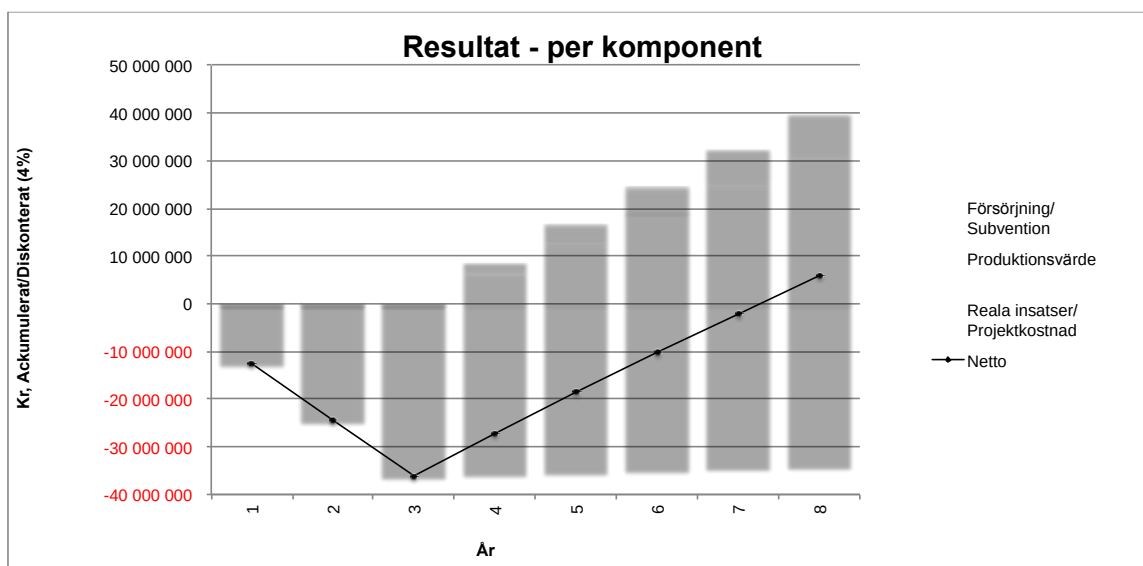
I tabellen nedan ser vi motsvarande resultat fördelat på olika samhällsaktörer. Vi ser då att kommunen på sikt – och trots den grundinvestering på mer än 18 Mkr man gjort – är en vinnare och att arbetsförmedlingen är en nettofinansiär av denna vinst, vilket också är arbetsförmedlingens uppdrag.

Netto allt	1	2	3	4	6	8
Arbetsförmedling	-6 250 000	-12 259 615	-18 038 092	-18 003 254	-17 937 547	-17 876 798
Försäkringskassa	0	0	0	21 669	62 540	100 327
Kommun	-6 250 000	-12 259 615	-18 038 092	-13 770 409	-5 721 156	1 720 831
Landsting	0	0	0	206 969	597 333	958 247
Rättsväsende	0	0	0	42 227	121 872	195 508
Övriga	0	0	0	52 229	150 736	241 813
Produktionsvärde	0	0	0	13 441 625	38 793 802	62 233 315
Summa	-12 500 000	-24 519 231	-36 076 183	-18 008 944	16 067 581	47 573 243

6.2.3 Vi lyckas till 50 %

Men att lyckas med 100 % är kanske inte realistiskt. Idag är förvärvsfrekvensen för invandrargruppen ofta kring 50 %. Så vad händer om vi med projektet når upp till denna nivå efter treårsperioden.

I diagrammet nedan ser vi att nettovinsten då efter åtta år blir ungefär 5 Mkr och att man passerar "break-even" efter ungefär 7 år.

I tabellen nedan ser vi effekterna fördelat på olika aktörer.

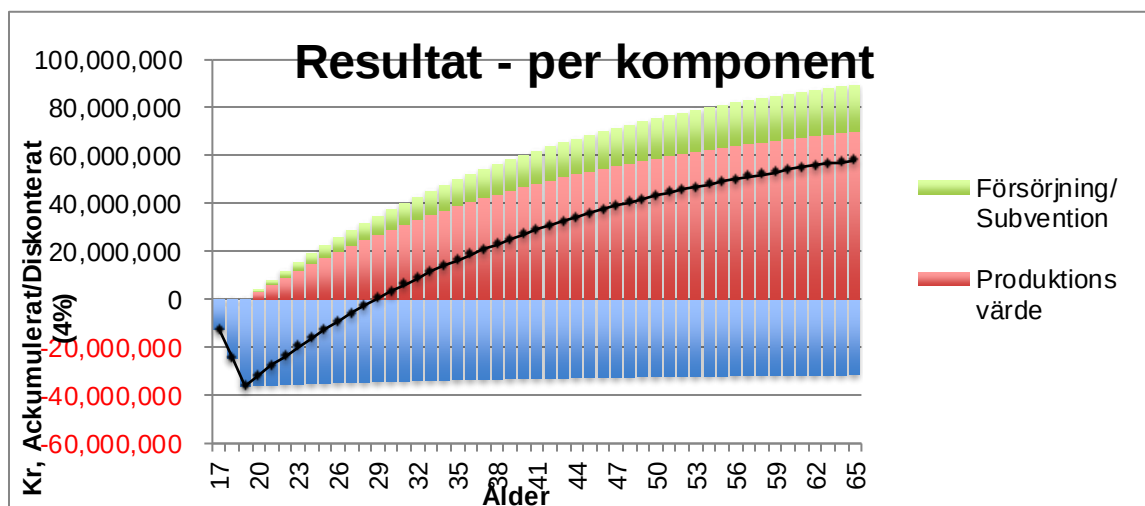
Netto allt	1	2	3	4	6	8
Arbetsförmedling	-6 250 000	-12 259 615	-18 038 092	-18 020 673	-17 987 819	-17 957 445
Försäkringskassa	0	0	0	10 835	31 270	50 163
Kommun	-6 250 000	-12 259 615	-18 038 092	-15 904 250	-11 879 624	-8 158 630
Landsting	0	0	0	103 485	298 667	479 123
Rättsväsende	0	0	0	21 114	60 936	97 754
Övriga	0	0	0	26 114	75 368	120 906
Produktionsvärde	0	0	0	6 720 812	19 396 901	31 116 658
Summa	-12 500 000	-24 519 231	-36 076 183	-27 042 564	-10 004 301	5 748 530

6.3 Att öka närvaron på arbetsmarknaden

Låt oss titta på det hela utifrån ett tredje perspektiv. Vi vet idag att förvärvsfrekvensen för personer födda i Sverige är ungefär 80 %. Vi vet också att förvärvsfrekvensen för invandrare i allmänhet och flyktingar i synnerhet är betydligt lägre. Beroende på ålder, utbildning, ursprungsland och kön kan den vara så låg som 50 %.

Låt oss anta att syftet med det projekt vi här presenterat är att höja den förväntade framtida förvärvsfrekvensen för deltagarna, från 50 % till 80 %. Låt oss helt enkelt anta att det handlar om att höja den livslånga närvaron på arbetsmarknaden för gruppen med 12 personer, vilket ungefär motsvarar förvärvsfrekvensgapet vi ovan presenterat. Vad skulle detta vara värt?

I diagrammet nedan ser vi att den långsiktiga samhällsvinsten av detta uppgår till strax under 60 Mkr. Om man gör en känslighetsanalys av detta, så ser man ganska snabbt att man inte behöver höja förvärvsfrekvensen för gruppen mer än i genomsnitt strax under 10 % d.v.s. från 50 % till 60 % för att man ska passera "break- even". Allt handlar naturligtvis om huruvida vi har ett kostnads- eller investeringsperspektiv på dessa ungdomar.

I tabellen nedan ser vi effekterna fördelat på olika aktörer. Även här ser vi att kommunen är den enskilt störste vinnaren av detta. Vi ser också att arbetsförmedlingens finansiella investering för att göra unga flyktingar anställningsbara, på cirka 18 Mkr leder till en avkastning i form av ökat produktionsvärde på cirka 70 Mkr eller nästan fyra gånger insatsen.

Netto allt	17	20	24	31	41	51	65
Arbetsförmedling	-6 250 000	-18 029 731	-17 999 381	-17 956 484	-17 912 433	-17 882 021	-17 855 838
Försäkringskassa	0	5 201	24 078	50 761	78 161	97 078	113 364
Kommun	-6 250 000	-17 013 848	-13 295 950	-8 040 984	-2 644 568	1 011 056	4 218 522
Landsting	0	49 673	229 979	484 829	746 539	927 216	1 082 768
Rättsväsende	0	10 135	46 922	98 918	152 314	189 177	220 914
Övriga	0	12 535	58 035	122 346	188 388	233 982	273 235
Produktionsvärde	0	3 225 990	14 935 996	31 487 200	48 483 919	59 966 294	70 068 631
Summa	-12 500 000	-31 740 046	-16 000 321	6 246 586	29 092 321	44 542 781	58 121 596

7. ATT SKAPA ONDA CIRKLAR AV UTANFÖRSKAP

7.1 Att vara låst i regelverket

Vår entydiga bild är att kring målgruppen ensamkommande flyktingbarn och unga råder idag ingen brist på pengar. Det satsas stora summor pengar på målgruppen. Men pengar som i huvudsak är inlåsta i ett regelverk av passiverande, omhändertagande och omvårdande insatser. De system man utnyttjar och använder sig av är system som designades när målgruppen var en hundradel av dagens. Det är system som i stora stycken vare sig befrämjar integration eller tar tillvara den oerhörda kompetens dessa unga har.

I själva verket är det kanske på det viset att vi – i vår välvilja och goda avsikt – producerar eller varje fall förstärker en hjälplöshet, som till stora delar både går att undvika och är onödig.

I just denna mening känner vi som skrivit denna rapport igen ett grundläggande mönster som vi stött på i praktiskt taget allt arbete kring utanförskap i Sverige de senaste 25 åren. Ett kontraproduktivt och i vissa stycken destruktivt mönster som vi nu tycker oss se i mötet med de ensamkommande flyktingbarnen.

7.2 Människan som subjekt eller objekt

Den offentliga strukturen för att möta människor med behov eller i utanförskap är i princip alltid uppbyggd enligt en starkt hierarkisk modell. Inom organisationerna är de olika stegen väl definierade och sorterade efter rangordning. Indelning i professionella hjälpare och professionellt hjälplösa är tydlig¹. En grupp av människor som på olika sätt invaggas i föreställning att någon annan ska lösa deras problem. Och en annan grupp av människor (experten, läkaren, terapeuten, handläggaren) som bygger en stor del av sin yrkesidentitet på ett vårdande och omhändertagande perspektiv och förekomsten av den hjälplösa gruppen.

“Det finns också anledning att tro att samhällets hjälpare utifrån sitt ramverk av regler, myndighetstradition och samhällsattityder bidrar till att vidmakthålla arbetslösheten genom att de arbetslösa passiviseras.”²

En annan aspekt är att i många av dessa system uppbyggda kring insatser, stöd, vård eller behandling finns det en tendens att ständigt fokusera på det sjuka, på bristerna och på tillkortakommandena. På **individen som drabbad av ett problem, en sjukdom**. Ett

¹ Framväxten av detta synsätt har diskuterats och analyserats på ett spännande av Yvonne Hirdman i hennes bok om den svenska folkhemspolitik; Att lägga livet till rätta, Carlsson förslag, 1989

² ur rapport till kommunstyrelsen i Helsingborg, 1997-04-09

patogent synsätt som det heter. En drabbad person, utsatt för olika symtom och till föremål för experternas insatser - den passiva klientrollen. Motbilden till detta - det hälsoinriktade perspektivet - utgår från individen som bärare av ansvar och ser individen som den viktigaste aktören i sammanhanget. Det salutogena³ synsättet. Det motsätter sig den stämpling som klient- eller patientrollen innebär och som kan leda till kroniska tillstånd av passivitet och förlamning. Det handlar om att våga ge individen ansvar, skapa arenor och mötesplatser där det **blir möjligt för individen att växa och att den professionella rollen nedtonas.**

I modern forskning kring delaktighet är begreppet empowerment frekvent förekommande. Begreppet har ännu inte funnit någon bra svensk översättning även om ordet egenmakt är det som ligger närmast till hands. Det finns ett flertal olika definitioner av begreppet;

*"Empowerment är den process som gör det möjligt för individer att bestämma över sina egna villkor och nå självbestämmande. Empowerment är en process som befrämjar deltagande bland människor, organisationer och lokalsamhälle."*⁴

Empowerment utgår från begreppet makt och handlar ytterst om både en omvärdering av maktbegreppet och en omfördelning av makten. Utifrån ett delaktighetsperspektiv ser man en sådan förändring som både önskvärd och möjlig. Begreppet lyfter fram en människosyn som inte bara trycker på individens vilja, utan också möjlighet att ta ansvar för sitt liv, att vara ett handlande subjekt. Man ser också **människan som skapare av omständigheterna**, att vara den som väljer och ligger därmed nära den existentiella människosynen – jag väljer därför finns jag. Men vi ser också en ifrågasättande människa, en kritisk deltagare. Därmed ser vi människan som ägare av en potential till växt och utveckling.

Mot detta kan man ställa en paternalistisk modell som mera betraktar individen utifrån ett objektperspektiv. Människan som hjälplös och offer. Därmed tenderar vi att förvandla människan till maktlös och drabbad av omständigheterna.

Vi känner igen dessa två synsätt från den offentliga debatten om välfärd. Å ena sidan det goda och starka samhället som löser individens alla problem. Å andra sidan den hjälplösa välfärdsmänniskan som får denna hjälp. Det paternalistiska systemet utgår från att klienter kommer till den offentliga organisationen med ett problem. Detta problem föreläggs en expert som undersöker, analyserar och diagnostiserar, för att därefter sätta in en behandling. Symptomen försvinner och problemet förväntas vara löst. Ungefär som i bilden nedan.

Symtom/problem ---> behandling ---> problemlösning/symtomdämpning

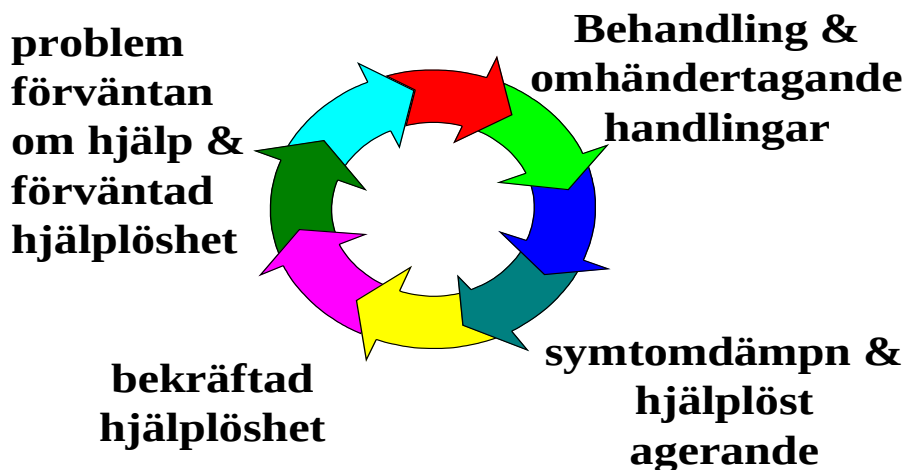
---

³ Se vidare Antonovsky, Hälans mysterium

⁴ Forsberg & Starrin, Frigörande kraft, Gothia, 1997, sid 13

Modellen belönar så att säga kortsiktigt båda parter. Både de professionella som känner sig behövda och klienten som får hjälp. Men skapar dessutom en cirkel av orsakssamband. En cirkel vars uppkomstmekanism har att göra med vår människosyn. Medveten eller omedveten, uttalad eller ej.

hjämplöshetens onda cirkel

Om omvärlden förväntar sig hjälplösa människor och betar sig därefter, så kommer människor att agera hjälplöst och därmed bekräfta förväntningarna. På så sätt skapas **en självuppfyllande profetia i hjälplöshetens självförstärkande cirkel**. En från början god avsikt att värna om människor, som tenderar att skapa en institutionell hjälplöshet och som blivit inbyggd i systemet så att säga. Båda parter vinner. Den hjälplöse får hjälp och de professionella hjälparna får känna att de är behövda. Därför är det inte särskilt konstigt att en övergång till ett annat synsätt väcker motstånd – både från de professionella och klienterna.

I det internationella biståndsarbetet med barn och ungdomar i krig och på flykt är det välkänt att våra ”västerländska” vårdande system inte fungerar särskilt bra, Kanske rentav är kontraproduktiva - dessa har sedan länge övergivits. Istället har man lärt sig tänka om och justera sina system. Så här säger man i en rapport;

Western conceptions of childhood tend to regard children as vulnerable and passive victims and not as active members of a community. However, even though young people suffer extremely from conflict consequences, resilience of children and youth has been found to be extraordinarily strong in conflict regions, and the concept of the passive victim who needs protection may not be appropriate. (ur Psychosocial support for children and youth, sid 2 - en rapport från GTZ, tysk federalt ägd byrå för internationellt samarbete)

Betydande internationell erfarenhet pekar på att snabbt/omedelbart få ungdomarna i arbete eller skola är den kanske viktigaste insatsen för att stabilisera deras tillvaro – dvs

en förutsägbart och strukturerad sådan. Det är – säger den internationella erfarenheten regel nummer ett för ungdomar som varit i krig, kris eller flykt och ofta den första insats man gör.

Så den avgörande frågan i mötet med ensamkommande flyktingbarn och unga är; Hur mycket av det upplevda beroendet och hjälplösheten hos dessa barn och unga är ett resultat av det sätt på vilket det svenska samhället möter, bemöter och behandlar såväl nyanlända från andra länder som alla andra i samhället. De flesta av dem som under oerhörda strapatser och som med enorm initiativkraft lyckats, under månader av umbäranden, lyckats ta sig hit. Människor som många gånger uppvisat utomordentlig problemlösningsförmåga och initiativkraft. Och hur lång tid tar det sedan för oss i det svenska samhället att omvandla denna förmåga, till hjälplöshet och passivitet. En fantastisk tillgång förvandlad till ett problem. Eller? Vems är då problemet? Vårt, eller deras? Vem skapar problemet? De som kom hit eller vi som mötte dem här?

Som så ofta finns det inget enkelt och entydigt svar. En överdriven empowermentmodell kan slå över i en socialdarwinistisk utslagningsmodell och en omhändertagande välfärdsmodell kan som oavsedd biprodukt skapa en hel generation inlärt hjälplösa människor.

8. SLUTSATSER

8.1 Man kan skifta perspektiv

Syftet med denna rapport är att se i vad mån man kan skifta ekonomiskt perspektiv kring ensamkommande flyktingbarn och unga. Från ett kostnadsperspektiv till ett möjlighets- och ett socialt investeringsperspektiv. Vi kan se att detta i högsta grad är relevant. Det ger nya infallsvinklar och leder till nya spännande frågor och utmaningar.

- Dessa ensamkommande kan ses som ett potentiell BNP bidrag i stället för att enbart ses som en kostnad.
- Vi kan se dessa ensamkommande som att vi får ett stort gratistillskott i form av ett långsiktigt humankapital i stället för enbart en kortsiktig budgetpåfrestning.
- Vi kan också se att det kan vara väl värt att satsa ordentligt på att integrera dessa unga i samhället och förkorta deras etableringstid. En social investering som kan ge en betydande avkastning.

8.2 Ett stort antal frågor

Men detta leder med en viss automatik till ett stort antal viktiga frågor. En del redan ställda, andra ännu inte ställda och några rentav upplevda som tabubelagda. Detta är

några av de frågor vi under arbetets gång ställt oss och som vi inför fortsatt arbete vore intresserade av söka svar på.

- Hur ska vi göra för att ta tillvara den potential dessa unga innebär?
- Hur ska detta perspektivskifte gå till om vi vill uppnå det på en bred front?
- Kan det vara så att alla de resurser vi satsar på detta är byggda utifrån en modell och ett sammanhang som idag inte är relevant?
- Är det så att vi i vårt omhändertagande av dessa unga producerar hjälplöshet och passivitet hos människor med i grunden stor kompetens och stor initiativkraft?
- Hur ska vi göra för att tankemässigt kunna röra oss utanför den invanda boxen?
- Vad skulle hända om vi för ett ögonblick struntade i alla formella regler som omgärdar denna fråga och fick fria händer att arbeta med dessa ungas integrering i samhället?

9. KOMMANDE STEG

9.1 En fördjupningsstudie

Detta är, som vi sa inledningsvis, en mycket översiktlig första studie av detta fält. Syftet är att pröva om ett perspektivskifte är möjligt kring den ekonomiska aspekten kring ensamkommande flyktingbarn och unga. Vi är nu mogna för ett andra och betydligt djupare steg där vi – vid sidan av frågorna vi formulerat ovan – skulle vilja gå vidare med att få kunskap om frågor som:

- Hur ser, på djupet, den ekonomiska bilden ut kring dessa barn och unga?
- Hur mycket resurser finns, hur använder vi dem och vilka effekter ger detta?
- Finns det helt nya sätt att hantera denna fråga, som både skulle bidra till en bättre integration och bättre liv för dessa unga samtidigt som det leder till en bättre resursanvändning?

Det finns idag kommuner som t.ex. Trelleborg och Malmö – där man på allvar funderar på hur man skulle kunna gå tillväga. Hur skulle sådana modeller se ut om vi inte längre bakbands av ett regelverk designat för några hundra unga per år i stället för dagens 35 000.

Ytterst handlar om huruvida vi har ett problemorienterat eller lösningsfokuserat synsätt kring dessa barn och unga. Om vi ser ett halvfullt eller halvtomt glas. Vad väntar vi på?

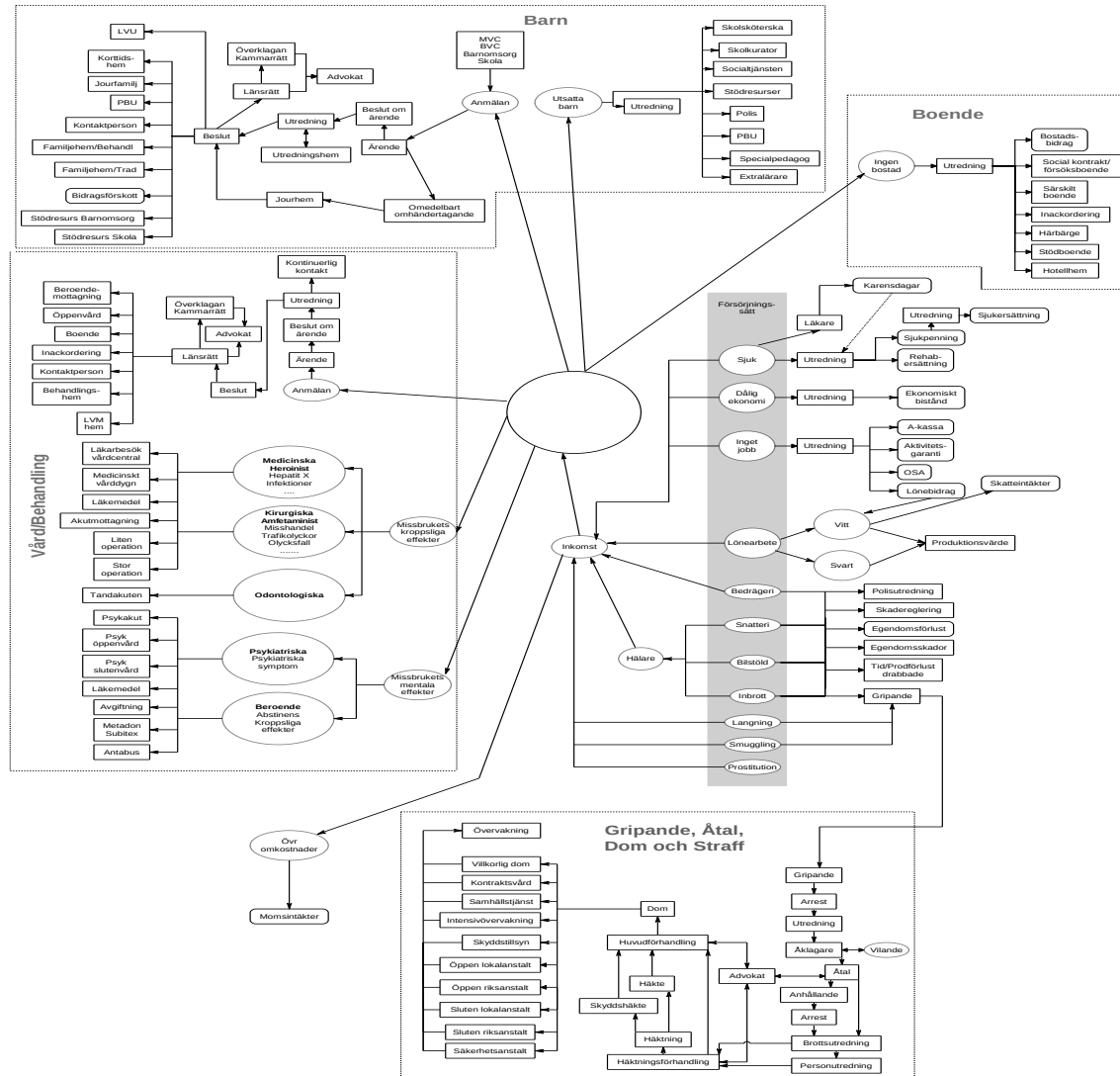
BILAGA: KALKYLMODELLEN

Identifiera det totala effektpanoramat

Den kalkylmodell som här används har utvecklats av oss under mer än 30 års tid. Den består av en databas med prislista och en Excellbaserad räknescenari. Den följer sedvanlig praxis för samhällsekonomiska kalkyler med två modifikationer. För det första fördelar vi effektpanoramat på olika samhällsaktörer och för det andra redovisar vi även finansiella effekter. Arbetet med modellen består av tre steg; identifiera, kvantifiera och värdera effekter.

Det första steget är alltså att identifiera effektpanoramat – vilket principiellt illustreras i den tämligen svåröverskådliga bilden på nästkommande sida. En svåröverskådlighet som speglar den verklighet man möter i denna typ av situationer. Ofta har många olika aktörer och professioner varit involverade i den här typen av situationer. I regel utan att samverka med varandra på ett mer systematiskt vis. De insatser som görs uppfattas ofta som fragmenterade. Man skulle kunna säga att få ser helheten i den enskildes situation, då det inte är ovanligt att människor som berörs har haft kontakt med 20, 30, 40 eller fler olika yrkesutövare i olika organisationer och professioner. Alla med olika perspektiv på och kunskap om deras problem. Få har kunskap om eller ser helheten i dessa människors liv.

I figuren nedan illustrerar vi principiellt hur den bild ser ut som utgör grunden för kalkylmodellen i denna rapport.

Kvantifiera och prissätt effekterna

För att kunna synliggöra kostnaderna för det fenomen vi här studerar och de effekter som utanförskap och marginalisering på grund av de problem som här beskrivits, använder vi den trestegsmodell som är konstruerad för samhällsekonomiska analyser:

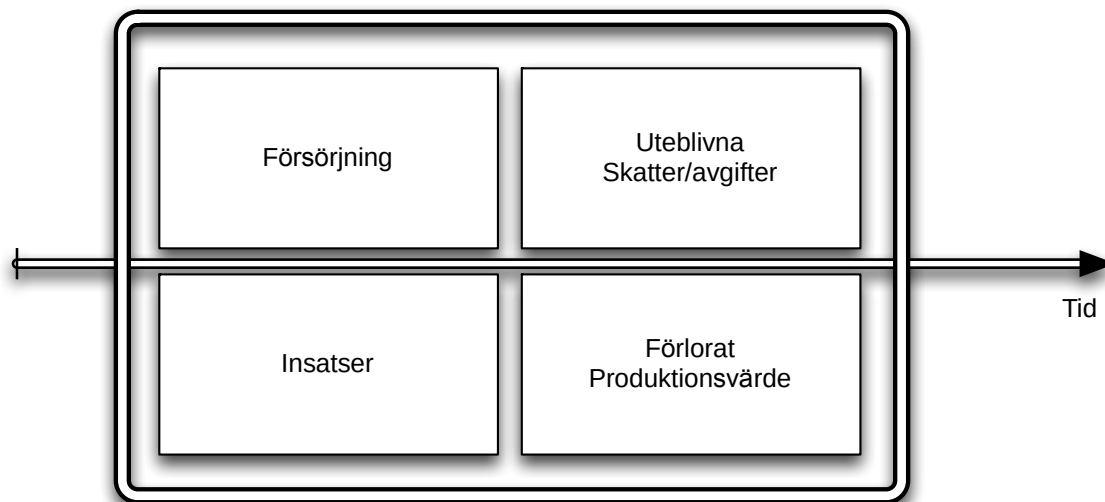
- Vi identifierar med hjälp av **nätverkskartan** ovan alla olika effekter som uppstår.
- Därefter **kvantifierar** vi alla dessa effekter.
- Slutligen **prissätter** vi dessa. För att kunna göra detta måste vi skaffa oss en bild av priset på alla de olika insatser och effekter som kan bli aktuella till följd av det fenomen vi studerar. Nedan visar vi ett utdrag ur en sådan prislista som utgör underlaget för denna studie.

Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Akassa	Månad	13000	0
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Aktivitetsstöd	Månad	6700	0
Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Utredning Af	Tillfälle	30000	1
Boende	Försäkringskassan	Fk	Bostadsbidrag	Månad	2500	0
Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukpenning 100%	Månad	13000	0
Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Utredning Fk	Tillfälle	45000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Arbetsträning	Månad	9000	1
Barn	Kommunen	Socialtjänsten	BarnUtredKom	Tillfälle	42000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Behandlingshem	Månad	60000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Funktionsbedömning	Tillfälle	3000	1
Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Försörjningsstöd	Månad	7500	0
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Rehabplan	Tillfälle	3000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Sysselsättningsprojekt	Månad	5000	1
Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	5000	1
Boende	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning boende	Tillfälle	2000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning Omhändertagande	Tillfälle	20000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning Soc	Tillfälle	10000	1
Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Öppenvård	Månad	10000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Akutmottagning	Tillfälle	5000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Operation Lätt	Tillfälle	10000	1
Somatisk vård	Landsting	Akutsjukvård	Operation Medel	Tillfälle	20000	1
Barn	Landsting	BUP	Terapi	Månad	2000	1
Barn	Landsting	BUP	Utredning BUP	Tillfälle	10000	1
Somatisk vård	Landsting	Primärvård	Läkarbesök	Tillfälle	1500	1
Medicinering	Landsting	Primärvård	Medicin Primv	Månad	1000	1
Somatisk vård	Landsting	Primärvård	Sköterskebesök	Tillfälle	800	1
Medicinering	Landsting	Psykiatri	Medicin Psyk	Månad	1000	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Psykakut	Tillfälle	4000	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Psykiatrisk öppenvård	Tillfälle	1500	1
Psykvård	Landsting	Psykiatri	Utredning	Tillfälle	5000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialistsjukvård	Läkarbesök	Tillfälle	2000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialistsjukvård	Specialistvård lätt	Tillfälle	4000	1
Somatisk vård	Landsting	Specialistsjukvård	Specialistvård tung	Tillfälle	8000	1
Brott och Straff	Rättsväsendet	Kronofogde	Inkassoärende	Tillfälle	500	1
Brott och Straff	Rättsväsendet	Kronofogde	Utredning Kf	Tillfälle	5000	1
Brott och Straff	Rättsväsendet	Polisen	Polisingr	Tillfälle	4000	1
Brott och Straff	Övriga	Allmänhet	InbrottKostnAllm	Tillfälle	2000	1
Brott och Straff	Övriga	Försäkringsbolag	InbrottSkadaReglÖvr	Tillfälle	14000	1
Försörjning	Övriga	Föräldrar	Bidrag	Månad	3000	0

Detta har vi byggt samman i den kalkylmodell vi använt i denna studie och som bygger på mer än 30 års arbete med denna typ av frågor. I den fullständiga prislistan ingår cirka 200 – 300 variabler omfattande ett tiotal stora samhällsaktörer.

Olika typer av effekter och kostnader

Frågan blir då, vilka är komponenterna i denna kostnadsmassa? De består av följande delar:

- Det förlorade produktionsvärdet. Detta uppstår till följd av att människor som skulle kunna arbeta (helt eller delvis) inte tas i anspråk och deras bidrag till folkhushållet (det som ibland kallas deras BNP-bidrag) därmed uteblir. Denna kostnad brukar beräknas som den lönekostnad en arbetsgivare är beredd att betala för att anställa den person det gäller.

I våra kalkyler använder vi – utifrån försiktighetsprincipen - regelmässigt en mycket låg lönekostnad som utgångspunkt för kalkylen. Till detta kommer arbetsgivarens så kallade lönekostnadspåslag som tillsammans med lönen utgör den totala lönekostnaden.

- Kostnader för olika insatser i form av prevention, vård eller rehabilitering som riktas mot den person det gäller. Detta kallar vi reala kostnader. I våra kalkylmodeller beaktar vi normalt mellan 150 och 250 variabler som vi identifierat, kvantifierat och prissatt och som fångar ett brett panorama av olika insatser som kan bli aktuella kring den grupp som studeras.
- Den tredje gruppen av kostnader uppstår för att människor kanske inte kan försörja sig själva eller sitt hushåll till följd av den situation de hamnat i. Det kan handla om behov av allt från sjukpenning, via aktivitetsersättning eller ekonomiskt bistånd till A-kassa och sjukersättning.

Dessa kostnader brukar kallas finansiella kostnader eller transfereringar och anses normalt sett inte höra hemma i en samhällsekonomisk kalkyl. Vi väljer ofta att även redovisa dessa kostnader, men att särskilja dem från de s.k. reala kostnaderna – dvs. produktionsbortfallet och kostnaderna för olika insatser.

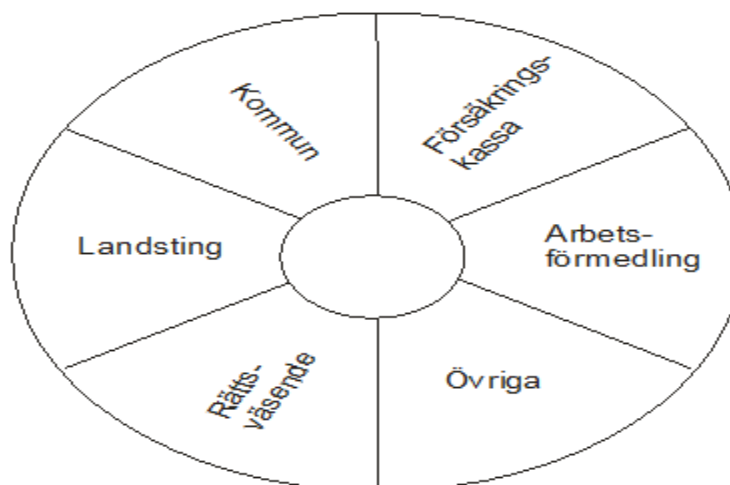
- Den fjärde gruppen är de uteblivna skatter och avgifter som uppstår som en följd av detta. Även dessa utgör en finansiell kostnad eller transferering. Till skillnad från försörjningskostnaderna redovisar vi endast sällan dessa typer av finansiella

effekter trots att de i olika offentliga aktörers beslutsfattande spelar en stor roll, inte minst då det gäller omfördelning av kostnadsansvar mellan stat, kommun och landsting kring olika frågor.

Fördela kostnaderna på olika samhällsaktörer

Men detta räcker inte. I traditionella samhällsekonomiska kalkyler brukar man nöja sig med att beskriva vilka effekter som uppstår för samhället i stort. Men detta är inte alltid ett relevant svar för en enskild aktör i samhället som kommun, försäkringskassa eller polis, som kanske är mer intresserad av att få veta hur det påverkar just den egna verksamheten. Därför delar vi upp kostnaderna på sex olika samhällssegment illustrerade i figuren nedan.

KOSTNADERNAS FÖRDELNING PÅ SAMHÄLLSSEKTORER

Några av dessa segment är också tydliga organisationer såsom kommun eller arbetsförmedling. Andra består av flera olika delsegment såsom rättsväsendet som består av bl.a. polis, åklagarväsende, domstolsväsende och kriminalvård. I kategorin övriga ryms bl.a. företag, allmänhet, familj, CSN, kronofogdemyndigheten etc.

En förståelse för kostnaderna

Kostnaderna för de olika scenarierna vi här redovisar är just detta – scenarierna - baserade på en sorts schablon kring olika former av utanförskap (helt eller delvis). Dessa scenarierna är framtagna vid ett stort antal (långt över hundra) workshops med experter kring olika former av utanförskap.

De kostnader som redovisas är **merkostnader** i ett utanförskap utöver de ”normalkostnader” som alla medborgare har t.ex. för sjukvård. Modellen är byggd på ett sådant vis att effekter för sex olika samhällsområden (det vi i modellen kallar **aktörer**) redovisas.

För **arbetsförmedlingens** del kan det handla om utredningar, handläggartid, utbildningsinsatser eller olika former av lönesubventioner. För **försäkringskassan** kan det handla om sjukpenning, sjukersättning, aktivitetsersättning, olika rehabiliteringsinsatser, utredningar eller handläggartid

Kommunens kostnader kan vara för olika elevvårdsinsatser i skolan, olika pedagogiska stödinsatser, skolsjukvård, skolkurator, orosanmälan till socialtjänsten, HVB-placeringar, utredningar eller ekonomiskt bistånd. **Landstingets** (eller regionens insatser) kan vara läkarbesök, insatser från BUP, farmaka, psykiatriska insatser och akutsjukvård i olika former.

Rättsväsendets kostnader (som för denna målgrupp är ytterst marginell) kan handla om kostnader för kronofogde, polisingripanden av olika slag eller åklagarkostnader. Under posten **Övriga (som även den är mycket liten för denna målgrupp)** ryms kostnader för allmänhet, företag och civilsamhället.

Totalt sett finns mellan 150 och 200 lika sådana kostnadsposter med i de olika kalkyler som redovisas.

Några bärande principer

Vi har gjort denna typ av kalkyler i 30 år. Under den tiden har vi etablerat ett antal bärande principer för vårt arbete. Den första av dessa är att **alltid ligga i underkant i våra beräkningar – försiktighetsprincipen**.

Den andra principen är att ta **bort sådant som i och för sig kanske är viktigt, men som kan vara diskutabelt eller svårt att mäta i kalkylen**. Exempel på detta är:

- * Indirekta effekter på tredje man och den sociala omgivningen – den sociala smittan.
- * Indirekta effekter på nästa generation – det sociala arvet.
- * Diffusa och etiskt svårämbara effekter som rädsla lidande, smärta, för tidig död, försämrad livskvalitet.
- * Diffusa spridningseffekter som fler våktare, säkerhetsdörrar, preventionskostnader i stort.
- * Diffusa effekter på samhället i stort såsom minskad tillit, otrygghet, sämre relationer (det man i ekonomisk teori kallar ett urgröpt socialt kapital).

En tredje viktig ansats är att vara medveten om att resultaten handlar om **storleksordningar och inte exakta resultat**, oavsett hur ambitiösa vi är. Området är för komplext för att göra anspråk på att ha den exakta sanningen. Det är bättre att ha en bild av storleksordningar kring kostnader (och vara medveten om att det är just detta) än att inte ha någon aning alls eller bara gissa och tycka. Vi gör alltså på intet vis några anspråk på att sitta på en Sanning med stort S, eller ens att vi någonsin kommer att komma fram till sanningen. Detta är ett synsätt och en metod för att steg för steg komma något närmare sanningen.

Att räkna om till nuvärde – diskontering

Effekter många fenomen av det slag som här studeras uppstår under lång tid. Ibland flera decennier framåt. Detta betyder att framtida effekter måste kunna omvandlas till nuvärde. Detta gör man genom att diskontera dessa effekter till nuvärde med en viss procentsats. Vi använder oss ofta av värdet 4 %. Detta innebär att framtida effekter i kalkylen får mindre tyngd än nutida.

Det svärmätbara

En del av den ovan presenterade försiktighetsprincipen är att i våra kalkyler här inte ta med faktorer och effekter som i sig kan anses vara viktiga, men som trots detta är svåra att prissätta, eller där metoderna att prissätta kan anses vara tveksamma eller rentav tvivelaktiga av praktiska (t.ex. otrygghet) eller etiska (t.ex. värdet av för tidig död) skäl.

Sådana faktorer brukar ibland kallas ”svärmätbara” (på engelska *intangibles*). Inom näringslivets tjänstesektor brukar sådana faktorer tillmätas stor betydelse då ett företag ska värderas. De kallas då immateriella tillgångar. Exempel på detta är varumärke, patent, kompetens och andra icke materiella tillgångar.

Alla dessa är naturligtvis faktorer av stor betydelse olika effekter kring utanförskap ska värderas. Inom nationalekonomin finns också metoder för att värdera de flesta av dessa faktorer. Dock kan många av dessa metoder diskuteras och även ifrågasättas bl.a. ur ett etiskt perspektiv.

Vi har därför genomgående valt att lyfta ut dessa faktorer ur vår kalkyl för att inte riskera att hamna i diskussioner kring sådana frågor som kan avleda fokus från studiens huvudlinje – de direkt mätbara effekterna av utanförskapet. En konsekvens av detta är att de resultat och de värden vi får kring utanförskapets effekter därmed blir mindre än de totala effekterna om även dessa svärmätbara faktorer skulle medräknas. **Vi underskattar som en följd av detta, och den ovan redovisade försiktighetsprincipen, i våra kalkyler systematiskt utanförskapets ekonomiska effekter.**

